

Kattendoorn (*Ononis repens subsp. spinosa*)

Het is alweer een jaar of 15 geleden dat voor deze aflevering van Bijenplant in beeld de eerste schets-tekeningen werden gemaakt. Sommige planten moeten lang wachten voordat ze een plaatsje in deze rubriek krijgen toebedeeld. Voor het maken van die tekeningen waren een paar bloeiende stengels geplukt op een weiland van De Grië nabij de Boschplaat op Terschelling. Her en der verspreid stond daar toen de Kattendoorn in bloei. Een medewerker van Staatsbosbeheer sprak me toen aan op het door hem ongewenste plukgedrag van me. Na enige uitleg toonde hij begrip; misschien was het wel een imker.

102

Van een familie rijk aan bijenplanten

Kattendoorn is één van de twee soorten van het geslacht Stalkruid (*Ononis*) van de Vlinderbloemenfamilie (Fabaceae) die in ons land inheems zijn. De familie is rijk aan bijenplanten, waarvan sommige grote honingopbrengsten kunnen leveren. Kattendoorn heeft de bijen echter alleen stuifmeel te bieden, nectar wordt niet door de bloemen geproduceerd. Toch worden ze vaak nog druk door bijen bezocht.

Op de Rode Lijst

De plant komt in ons land voornamelijk voor langs de grote rivieren, in het Deltagebied en op de Waddeneilanden. Ze verdraagt ook een zout milieu en is dan ook vaak te vinden op de bovenranden van kweldergebieden. Helaas gaat de plant, zoals zoveel andere, in ons land achteruit. Een sprekend voorbeeld daarvan is dat weiland op de Grië op Terschelling: er staat nu praktisch geen Kattendoorn meer. In verband met de mate van achteruitgang staat ze op de Rode Lijst 2000 van planten waarvan het voortbestaan wordt bedreigd.

Scherpe doorns

Kattendoorn is een overblijvende plant met rechtopstaande zich vertakkende stengels. Hoewel die min of meer verhout zijn, sterven ze in de winter toch tot de grond toe af. Door de aanwezigheid van een lange wortelstok gedijt de plant ook nog goed op tamelijk droge plaatsen.

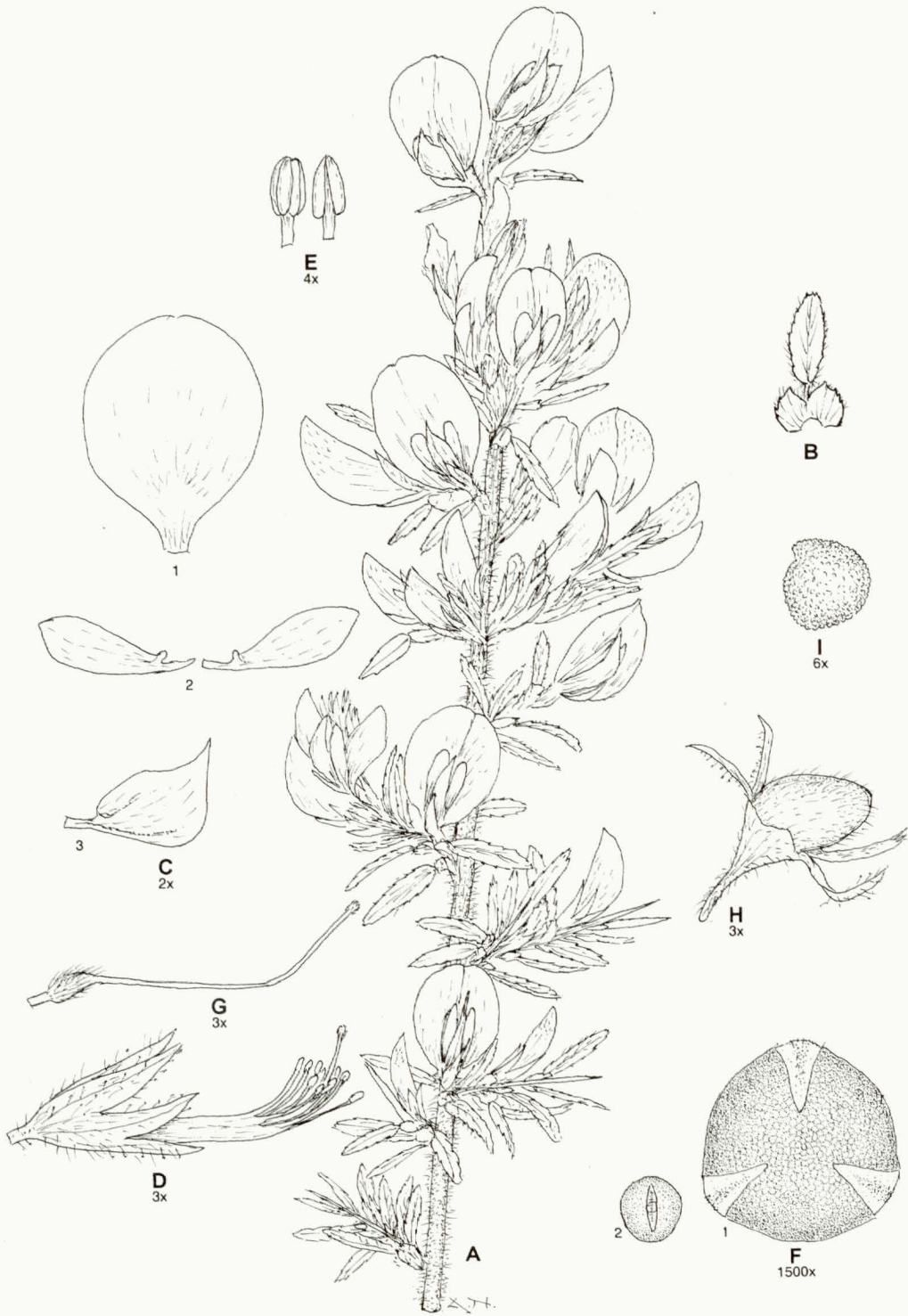
De bladen zijn drietallig. Het eindblaadje van een blad staat op een steeltje; de andere twee zijn met elkaar vergroeid en zijn zittend aan de stengel verbonden. Aan de plantenstengels vormen zich doorns en bebladerde zijloten, die soms in een scherpe punt eindigen.

Bijenblauwe bloemen

De bloemen vormen zich in de oksel van de bladeren. Ze hebben een roze bloemkroon met een grote ronde vlag, twee zwaarden en een kiel, die soms lichter gekleurd is. De bloemkroon reflecteert ook het voor de bijen zichtbare ultraviolet. Vermengd met de andere voor de bij zichtbare kleuren, die gereflecteerd worden, zijn de bloemen voor de bijen bijenblauw. De meeldraden zijn voor een groot deel met elkaar vergroeid en vormen daardoor een buisje rond het vruchtbeginsel en een deel van de stijl. Bij diverse soorten van de familie is vaak één van de meeldraden vrij waardoor de bijen toegang krijgen tot het nectarium onder in de bloem. Maar bij de Kattendoorn wordt geen nectar geproduceerd en zijn alle 10 meeldraden met elkaar vergroeid. Een deel van de helmraden, soms alle, is aan het eind verdikt. Het vrijgekomen stuifmeel wordt door de helmraden in de punt van de kiel gedrukt. Op een kleine opening aan de spits na zijn de randen van de beide kielbladen met elkaar vergroeid. Als nu een bij op de zwaarden landt, drukt hij, vaak met de kop tegen de vlag gedrukt, de zwaarden en de daaraan verbonden kiel naar beneden. Het stuifmeel wordt daarbij tegen de onderzijde van de bij gedrukt. Nadat een bloem een paar keer insectenbezoek heeft gehad en dit pompmechanisme zijn werk heeft gedaan, laten de bovenranden van de kelkbladen los. Bij een volgend insectenbezoek gaan de zwaarden en de kiel omlaag en komen meestal niet meer terug in de oorspronkelijke stand. De meeldraden en de stamper liggen dan vrij. Als bestuiving heeft plaatsgevonden, vouwt de vlag zich dubbel en omsluit de rest van de bloem. Het door de bijen verzamelde stuifmeel heeft een lichtbruine kleur als het in de klompjes aan de poten is verzameld.

Vermeerdering

De plant vermeerdert zich door zaad. Vanaf juli tot in de herfst vindt er rijping van zaad plaats. De vrucht is een peul, die als het zaad rijp is onder spanning komt te staan om tenslotte met twee kleppen open te springen. Zaadverspreiding vindt plaats door de openspringende vruchten en door de wind. Het zaad blijft maar kort kiemkrachtig. Het ontkiemt in de herfst of in het komende voorjaar.

Kattendoorn (*Ononis repens* subsp. *spinosa*)

A deel van in bloei staande plant; B blad van zijloot; C bloemkroon: 1 vlag, 2 zwaarden, 3 kiel; D kelk met meeldraden en stamper; E helmknop; F stuifmeelkorrel (tricolporaat): 1 polair, 2 equatoriaal; G stamper; H peul; I zaad.